

Αγκυόνη
Παπαδάκη

Το χρώμα του φεγγαριού

διόπτρα

Στην Ηλέκτρα

Ήτανε κείνο το δέντρο στα σύνορα του καπνοχώρα-
φου, η κερασιά. Ήτανε κι ένα αστέρι που τρεμό-
σβηνε στο ματοτσίνоро τ' ουρανού.

Μια ξάστερη νύχτα του Μάρτη, η κερασιά ένωσε φόβο.
Άπλωσε τα κλαδιά της στον ουρανό κι αναστέναξε βαθιά.
Τ' αστέρι την κοίταξε στα μάτια και της χαμογέλασε. Κι
όλες οι νεράιδες και τα ξωτικά πιαστήκανε από τη φούστα
της νύχτας και χορεύανε. Κι όλοι οι βοριάδες κι οι νοτιά-
δες πήρανε φυσαρμόνικες και τραγουδούσανε. Όλοι οι
βοριάδες κι οι νοτιάδες, κι οι ζέφυροι κι οι γαρμπήδες, με
μάγουλα ολοκόκκινα από το ποτό, πιάνανε τη νύχτα από
τα μαλλιά και τη φιλούσανε στο στόμα. Και κράτησε το
γλέντι ως το ξημέρωμα, ώσπου φάνηκε ο Αυγερινός. Κι
έκλεισε τη ρουγόπορτα τ' ουρανού.

«Αύριο πάλι», έγγεψε με τα κλαδιά της η κερασιά.

*«Αύριο πάλι», έγραψε μ' ολόχρυσα γράμματα τ' αστέρι
στον ουρανό.*

«Ξέρεις», είπε μια νύχτα το δέντρο, «από τότε που σε περιμένω να φανείς στο γέρμα του ορίζοντα, οι νύχτες μου γέμισαν φως!»

Τ' αστέρι χαμογέλασε.

Κι άρχισαν να πέφτουν από τα σύννεφα κίτρινες μαργαρίτες.

Κι ήταν προχωρημένη η νύχτα. Μεσάνυχτα. Μια νύχτα γεμάτη χρώματα. Ωρα μεσάνυχτα, ακριβώς!

«Μπορούν να δουν οι άνθρωποι τον ήλιο τα μεσάνυχτα;» ρώτησε τ' αστέρι.

«Όχι! Όχι. Αλλά ίσως υπάρχουν μερικοί. Ποτέ δεν είναι τόσο κίτρινος ο ήλιος. Τόσο κόκκινος. Τόσο πορτοκαλής. Τον βλέπουν σίγουρα τα τριζόνια. Γιατί νομίζεις πως τραγουδούν; Κι αυτό το άσπρο πουλί που γυρίζει σαν παλαβό τις νύχτες και δεν βρίσκει ησυχία πουθενά. Αυτό το άσπρο πουλί, με τις γαλάζιες βούλες στα φτερά, κοίταξε τι όμορφο που είναι! Οι άνθρωποι το φοβούνται. Το λένε νυχτοπούλι και πιστεύουν πως φέρνει τον θάνατο...»

«Γνώρισα κάποιον που δεν έμοιαζε με τους άλλους. Είχε ένα κυκλάμινο στο στόμα, κρατούσε παραμάσκαλα τον θάνατο κι ανηφόριζε, σφυρίζοντας, στο μονοπάτι του. Ανηφόριζε και σφύριζε. Μ' ένα πανέρι ήλιο φορτωμένο στον δεξή του ώμο κι ένα τριαντάφυλλο στον κόρφο. Σίγουρα θα 'ναι κι άλλοι σαν κι αυτόν...»

«Η ζωή κι ο θάνατος! Δυο χρωματιστά λουριά στη ζώνη τ' ουρανού. Δυο ρόδα στα μάγουλα του Θεού...»

Πέρασε πολλή ώρα και δεν μίλησε κανείς. Τ' αστέρι έριχνε μόνο τότε τότε μια κίτρινη σκόνη στα φυλλαράκια του καπνού. Κι η κερασιά μουρμούριζε ένα τραγούδι και μάζευε τα όνειρα του παιδιού, που τα ξεχνούσε κάθε βράδυ σκορπισμένα εδώ κι εκεί, στη βιάση του να φύγει, γιατί φοβότανε τα σκυλιά.

«Ξέρεις τι κούραση έχω τις Κυριακές;» είπε ξαφνικά η κερασιά. «Έρχονται δω τα παιδιά και σκαρφαλώνουν στα κλαδιά μου σαν τα πουλιά. Ήταν κι ο Φώτης σήμερα. Όλο το πρωί κυνηγούσε μια χρυσόμυγα για να τη χαρίσει στη μικρή αδερφή του».

«Τι είναι η Κυριακή;...» ρώτησε περίεργο τ' αστέρι.

«Χμ! Μια χρυσόμυγα είναι στα χέρια του Φώτη. Ένα μαντίλι δάκρυα κρυμμένο στο άδειο καλάθι της γιαγιάς της Δέσποινας. Μια χάρτινη βαρκούλα που την ξέχασε ένα παιδάκι στο ρυάκι. Ένα κόκκινο γαρίφαλο στο πέτο της ερημιάς».

«Τι λυπημένες που είναι οι Κυριακές!» είπε σκεφτικό τ' αστέρι.

Κι έδωσε μια και κρύφτηκε στο βλέφαρο της νύχτας.

Το άσπρο σπιτάκι με τα κεραμίδια ήτανε το τελευταίο του χωριού. Από κει και πέρα άρχιζαν τα καπνοχώραφα. Δυο κάμαρες και μια αυλή, γεμάτη γιασεμιά. Στη μια κάμαρα αποθήκευαν τα καπνά. Στην άλλη είχανε τη σύμπα,

δυο στενά καναπεδάκια για τη μάνα και τη γιαγιά, το μεγάλο κρεβάτι, που τώρα κοιμόντουσαν τα παιδιά, κι ένα κομό σκαλισμένο στο χέρι, προίκα της γιαγιάς. Στο πρώτο συρτάρι η γιαγιά είχε τακτοποιήσει τα σάβανά της: μισοφόρι, φούστα, μπλούζα κεντητή κι ένα ζευγάρι μάλλινες παντόφλες.

«Τότε θα βρούνε ξεκούραση τα ποδαράκια μου».

«Μα τι τα θέλεις, χριστιανή μου», μουρμούριζε η Νίνα. «Πιάνεις όλο το συρτάρι, λες κι έχουμε τον πολύ χώρο. Όταν έρθει κείνη η ώρα, κάτι θα βρούμε να σου φορέσουμε. Δεν θα σ' αφήσουμε κι έτσι!»

«Όχι, κυρα-νύφη. Σ' όλη μου τη ζωή ήμουνα προκομμένη και ταχτική. Δεν θα 'ρθει εμένα ο Χάρος να με ντροπιάσει».

Τις Κυριακές η μάνα έπαιρνε όλα τα παιδιά και κατεβαίνανε στην εκκλησία. Μπροστά ο Φώτης με τον Πέτρο, πίσω η μάνα με τα δυο θηλυκά: την Αγγελική και τη Χριστίνα, που ήτανε τριώ χρονώ κι όλο κλαψούριζε και γύρευε αγκαλιές και σοκολάτες.

«Ας έλειπε τουλάχιστον από τη μέση ετούτο το μικρό. Τι το 'θελα;» βαρυγκομούσε η νύφη.

«Πάψε», θύμωνε η γιαγιά. «Παιδί του γιου μου είναι κι αυτό. Σπóρος δικός μας. Μη σε ξανακούσω να βαρυγκομάς για το μικρότερό μου εγγόνι. Και πού ξέρεις εσύ, κυρα-έξυπνη, τι έχει γραμμένο για το καθένα τους ο Θεός;»

«Ξέρω, μάνα. Για καλό δεν ήρθανε κι αυτά. Τι κέρδισα εγώ που γεννήθηκα; Τι κέρδισες εσύ;»

«Κερδίσαμε! Αχ, γιε μ'. Πώς δεν κερδίσαμε; Ακούς

εκεί! Δόξα να 'χεις, Θε μ'. Νοιαστήκαμε ο ένας για τον άλλον. Κηδέψαμε. Αναθρέψαμε. Σε τι υστερήσαμε; Έτσι είναι οι άνθρωποι, καρδιά μου. Αυτή 'ναι η ζωή. Δόξα τω Θεώ να λες!»

«Αχ, μάνα! Τυραννιστήκαμε. Τίποτ' άλλο. Ποιες είναι οι χαρές μας; Ποιες είναι οι απολαβές μας;»

«Θα 'ρθουν. Θα 'ρθουν, όλα με τη σειρά τους. Μην κλείνεις την πόρτα της ψυχής σου, να σε χαρώ. Μουσαφίρης είναι κι η χαρά. Αν βρει την πόρτα αμπαρωμένη, φεύγει».

Η γιαγιά! Μια ξεραμένη, ψηλή γυναίκα μ' ένα μαύρο μαντίλι δεμένο πάντα στο κεφάλι και λίγα λουλούδια χαμομηλιού φυτρωμένα στις άκριες των χειλιών της.

Η γιαγιά η Δέσποινα! Ένα ήμερο, πλατύ ποτάμι, που κυλούσε χρόνια και χρόνια ανάμεσα στα καπνοχώραφα. Κυλούσε... Και παράσερνε, στο διάβα του, ξερά κλαδιά, σάπια όνειρα, πνιγμένους πόθους και λαχτάρες. Κυλούσε... Χωρίς διαμαρτυρίες και παράπονα.

«Γιατί έτσι τα 'χει κανονίσει, γιε μ', ο Θεός». Κουνούσε με σοφία το κεφάλι της.

Τις Κυριακές η γιαγιά δεν πήγαινε στην εκκλησία. Ξυπνούσε αζημέρωτα, έπλενε τα παιδιά, τα ετοιμάζε, φορούσε κι εκείνη τα καθαρά της και ξεκινούσε για τις Σέρρες μ' ένα μεγάλο καλάθι στον ώμο γεμάτο ρούχα και φαγητά. Περπατούσε αργά στον χωματόδρομο. Περπατούσε, κι οι πόνοι στη ραχοκοκαλιά της την κάνανε να σταματάει κάθε λίγο και να ξεκουράζεται.

«Δοξασμένο τ' όνομα του Κυρίου. Αυτό έλειπε. Να μας γονατίσουν κι οι πόνοι».

«Άσε, μάνα, να πάω κι εγώ μια φορά. Ξεκουράσου λιγάκι».

«Όχι, νυφούλα μου. Δική μου έγνοια είν' αυτή. Κοίτα το σπιτικό σου εσύ», αποκρινότανε κάθε φορά και κατηφόριζε, κουβαλώντας μαζί και τις έγνοιες των μικρών.

Ένα στενόμακρο κτίριο, βαμμένο κάποτε στο χρώμα του λουλακιού. Ένα βρόμικο κτίριο, που είχε πολλά στενά παράθυρα με σκουριασμένες σιδεριές. Και πάνω από την γκρίζα είσοδο η επιγραφή:

ΔΗΜΟΣΙΟΝ ΨΥΧΙΑΤΡΕΙΟΝ ΣΕΡΡΩΝ

Τριάντα χρόνια ο δεύτερος γιος της γιαγιάς φορούσε τριμμένες θαλασσιές πιτζάμες, έσφιγγε τα σκουριασμένα σίδερα με τα χέρια του και σκορπούσε το μαραμένο βλέμμα του στις πλάκες της αυλής.

Ήταν δεν ήταν οχτώ χρονώ ο Γιώργος όταν έπεσε από κείνη τη μουριά. Χτύπησε στο κεφάλι κι έμεινε αναίσθητος ώρα πολλή. Ύστερα σηκώθηκε και συνέχισε το παιχνίδι του.

«Δοξασμένος να 'σαι, Θε μου», είπε η μάνα του. «Δεν έπαθε τίποτα το παιδί μου».

Περάσανε δυο-τρία χρόνια και μια μέρα που δούλευε στο χωράφι, «ό,τι κι ίδρωνε το μουστάκι του», έλεγε πάντα η γιαγιά, άρχισε να χτυπά το κεφάλι του και να φωνάζει:

«Να τος ο Σατανάς. Βοήθεια! Να τος ο Σατανάς!» Κι

αυτό συνεχίστηκε για καιρό. Ερχότανε στα καλά του, δούλευε και ξαφνικά να βάζει τις φωνές, ν' αφρίζει και να χτυπιέται:

«Να τος! Να τος ο Σατανάς!»

Τι να σου κάμει η μαύρη η Δέσποινα. Άντρα δεν είχε, οι συγγενείς δεν νοιάζονταν, πήγε στον παπά. Διάβασε ο παπάς και ξαναδιάβασε. Αγιασμοί, ευχέλαια, λειτουργίες στον Άγιο Κυπριανό, τίποτα ο Γιώργος. Τον χαβά του.

«Να τος! Να τος ο Σατανάς!»

Ύστερα της είπανε για μια μάγισσα στη Θεσσαλονίκη. Πήγε κι εκεί, πούλησε το δαχτυλίδι του αρραβώνα της να πληρώσει τη μάγισσα, μα τίποτα δεν έκαμε. Στο τέλος αποφάσισε να πάει το παιδί στο νοσοκομείο.

«Κυρία μου, χρειάζεται εγχείρηση στο κεφάλι ο γιος σας», της είπαν οι γιατροί.

Άφησε τον Γιώργο στο νοσοκομείο και γύρισε πίσω στο χωριό.

Χτύπησα πόρτες, παρακάλεσα, ικέτεψα, ας είναι καλά ο κόσμος, κανείς δεν με βοήθησε. Δεν πειράζει. Μαθημένα τα βουνά απ' τα χιόνια, είπα. Πούλησα το καλύτερο χωράφι μας για ένα κομμάτι ψωμί να πληρωθούν οι γιατροί και το νοσοκομείο. Και έκανα εγχείρηση στο παιδί. Και τι έκαμα; Πάει το καμάρι μου. Πάει ο αϊτός μου. Το χαλάσανε. Κάθισε δυο μήνες στο νοσοκομείο κι από κει στα σίδερα.

Μόνο εμένα αναγνωρίζει. Και κάνει τόσες χαρές όταν με βλέπει το πουλάκι μου! Μεγάλη η χάρη σου, Θε μου. Τι να πω εγώ; Τι λόγος μού πέφτει! Ο Θεός, που δίνει τα βάσανα, δίνει και την υπομονή. Έτσι ήταν γραφτό μας.

Ας είναι καλά τουλάχιστον τα εγγόνια μου, συλλογιζόταν κάθε Κυριακή η γιαγιά η Δέσποινα, καθισμένη σ' ένα ξύλινο παγκάκι στον κήπο του ψυχιατρείου, δίπλα σε κάποιο παρτέρι με νυσταγμένες περικοκλάδες, και κρατούσε στην ποδιά της το κεφάλι του Γιώργου και το χάιδευε.

«Μη φοβάσαι, αγοράκι μου. Μην τρέμεις. Εγώ θε να 'ρθω πάλι την άλλη Κυριακή. Μέρες είναι, θα περάσουνε. Και θα του φέρω εγώ πάλι του παιδιού μου κουλουράκια. Και σταφίδες θα του φέρω. Κι άλλα καλούδια. Μη φοβάσαι, σπλάχνο μου. Μην τρέμεις».

Καθότανε όλη τη μέρα στο νοσοκομείο. Κι όταν πια βράδιαζε και τη διώχνανε, βγαίνοντας από τη σιδερένια πόρτα, έκανε πάντα την ίδια σκέψη:

Δεν έπρεπε! Δεν έπρεπε να τους αφήσω να του ανοίξουν το κεφάλι. Όχι! Δεν έχουν δουλειά οι άνθρωποι στο έργο του Θεού.

Τριάντα χρόνια... Τριάντα ολόκληρα χρόνια...

Και οι Κυριακές να χασμουριούνται πάνω στο ξύλινο παγκάκι και να σκορπίζουν σαν μαραμένα βλέμματα στο παρτέρι με τις περικοκλάδες.

Οι Κυριακές, που κάποτε ήταν βαμμένες στο χρώμα του λουλακιού.

Τριάντα ολόκληρα χρόνια...

Η κυρα-Νίνα δούλευε σαν άντρας στο καπνοχώραφο. Τα κορίτσια ήταν μικρά. Κι ο δεύτερος γιος, ο Πέτρος, όλο βαριότανε και πονούσε η κοιλιά του. Η μάνα κι ο Φώτης.

Μέρες ατέλειωτες στα κρύα και στα λιοπύρια. Μέρες ατέλειωτες στη λάσπη και στη μαυρίλα του καπνοχώραφου.

«Ευτυχώς που έχω αυτά τα κτηματάκια. Και πάνω από όλα εσένα, γιε μου. Προστάτη μου. Θα τη βγάλουμε πέρα σιγά σιγά».

Ο Φώτης! Ένας προστάτης δώδεκα χρονών, με δυο χούφτες νύχτα στα μάτια κι ένα κάτασπρο γιασεμάκι στο ριζαύτι της νιότης.

Όταν έφευγε η μάνα τ' απόβραδα, αυτός καθότανε κάτω από την άγρια κερασιά κι ονειρευότανε. Ξάπλωνε τ' αδύνατα πόδια του στο χώμα και κάρφωνε τα μάτια του σαν τους σουγιάδες στον ουρανό.

Δεν μπορεί να περάσει έτσι η ζωή μου. Δεν μπορεί να με κρατήσει εμένα για πάντα το καπνοχώραφο. Θα φύγω, θα πετάξω μια μέρα σαν τα πουλιά...

Κι ύστερα, σαν άρχιζε να σκοτεινιάζει, το παιδί φοβότανε κι έτρεχε γρήγορα για το σπίτι. Έτρεχε. Και χλιμίντριζε. Και χαστούκιζε με τις άγριες πατούσες του τον αέρα. Και η κερασιά στην άκρη του καπνοχώραφου να τραγουδάει τις νύχτες και να ερωτεύεται τ' αστέρια. Κι ο Φώτης να τρέχει σαν σκοτεινιάζε να φύγει, γιατί φοβότανε τα σκυλιά. Και η κυρα-Νίνα να βαρυγκομάει και να καταριέται τη μοίρα της. Και τα μικρά να τσακώνονται στο μεγάλο κρεβάτι και να δέρνονται...

Εκείνο το απόγεμα του Απρίλη, η γιαγιά ήταν πλαγιασμένη στον καναπέ κοντά στη σόμπα. Ο Κώστας, ο μεγάλος γιος,

έλειπε από το πρωί στο χωράφι. Ούτε φαγητό μπόρεσε να του πάει ο Φώτης μ' αυτόν τον παλιόκαιρο.

«Μα τι θέλει ο χριστιανός», γκρίνιαζε η Νίνα κι έλουζε σε μια λεκάνη την Αγγελική, που είχε κολλήσει ψείρες. «Τι θέλει και δεν μαζεύεται στο σπίτι του. Μπορεί να δουλέψει; Κάθε φορά που χαλά ο κόσμος, αυτός παίρνει τα όρη και τα βουνά. Τι παριστάνει, δηλαδή! 'Ηθελα να 'ξερα. Σαν να τον κυνηγάνε τα στοιχειά. Αλαφροϊσκιωτος είναι ο γιος σου, μάνα. Μα εγώ θέλω ν' αρπάξει καμιά πούντα, να δει αυτός!»

Η γιαγιά στριφογύριζε στα στρωσίδια.

«Ετούτος ο καιρός είναι ο θάνατός μου. Βελόνες μού καρφώνονται στο κορμί».

Έξω έπεφταν χοντρές σταγόνες βροχής, που έμοιαζαν σαν αλαφιασμένα πουλιά και χτυπούσανε δυνατά στα τζάμια.

«Πώς θα 'ρθει ο γιος μου, Θε μου!» μουρμούριζε η γιαγιά η Δέσποινα.

Ο Φώτης έπαιζε με το μωρό στην κουρελού.

«Κοίτα, κοίτα, Χριστίνα, εδώ. Τα δάχτυλά μου, κοίτα. Έχω δυο πουλάκια, μες στα καλαθάκια, μου 'φυγε το ένα. Μου 'φυγε και τ' άλλο. Έρθε μου το ένα. Έρθε μου και τ' άλλο!» έκανε ο Φώτης.

Και να γελά το μωρό και να χτυπάει τα χεράκια του. Και να παρακαλάει: «Πάλι. Πάλι. Έλα, πάλι!»

Άστραφτε πολύ κείνο το απόγεμα τ' Απρίλη.

Άστραφτε και βροντούσε. Κι αφρίζανε τα μαύρα σύννεφα. Κι έβγαινε από τα ρουθούνια τ' ουρανού μπλάβα φωτιά.

Άστραφτε και βροντούσε.

Και σέρνονταν πύρινα φίδια ανάμεσα στα γένια του Θεού.

Μόνο τα πορτοκαλιά αγριολούλουδα στο ράφι της πλατοθήκης δεν φοβήθηκαν καθόλου. Τα είχε μαζέψει ο Φώτης την προηγούμενη και τα 'χε βάλει σ' ένα νεροπότηρο στο πάνω ράφι της πλατοθήκης να μην τα φτάσουνε τα μικρά.

Κι έβρεχε...

Έβρεχε... Μια σπάταλη, ανελέητη βροχή.

«Χαλασμός Κυρίου!» είτε μέσα από τα δόντια της η Νίνα. Κι έβαλε για ύπνο τα μικρά.

«Ο Θεός είναι μεγάλος, κόρη μου. Μη φοβάσαι».

Η ώρα περνούσε. Νύχτωσε. Μια νύχτα ξυπόλυτη, γεμάτη λάσπες. Μια νύχτα που κρατούσε στην παλάμη της πνιγμένες χρυσόμυγες.

Κι έτρεχε...

Έτρεχε σαν παλαβή. Να μην τη ζώσουνε τα φίδια του Θεού.

Ύστερα, ακουστήκανε βήματα δυνατά στην αυλή.

«Έρχεται», φώναξε ο Φώτης. Κι ανασηκώθηκε.

«Όχι. Δεν είναι τα βήματά του», είτε η Νίνα. Και πάγωσε.

Ύστερα, ακουστήκανε χτυπήματα στην πόρτα.

«Ποιος είναι;» Τεντώθηκε η γριά σαν το σπαθί.

«Άνοιξε, κυρα-Δέσποινα. Εγώ είμαι. Ο Παναγιώτης».

Η γριά άνοιξε. Και μπήκε μέσα η βροχή. Μπήκε η αστραπή. Κι ένα μεγάλο φίδι φαρμακερό, που έπεσε ίσια από τα γένια του Θεού.

Ο Παναγιώτης κόμπιασε. Κατάπιε το σάλιο του, ξερό-βηξε, αγκάλιασε τις δυο γυναίκες κι έβαλε τα κλάματα.

«Ένας κεραυνός! Ένας κεραυνός! Ο Κώστας στεκότανε κάτω από το μεγάλο κυπαρίσσι. Εκεί γίνηκε το κακό...»

Και η γιαγιά κι ο Παναγιώτης και η Νίνα έγιναν ένα μαύρο σύννεφο στον ουρανό.

Κι ο Φώτης κι ο Πέτρος και τα δυο μικρά έγιναν μια θολή, ανελέητη βροχή, που έπεφτε πάνω στο μέτωπο εκείνης της παλαβής νύχτας...

Ήτανε κάποιο απομεσήμερο του Απρίλη που βγήκανε τα φίδια από τα γένια του Θεού.

Κι ο Θεός έπαιζε μαζί τους και ξεχάστηκε.

Ξεχάστηκε εντελώς.

Και δεν είπε μια στιγμή να ρίξει μια ματιά στο νεροπότηρο με τα πορτοκαλιά αγριολούλουδα του Φώτη, εκεί, στο πάνω ράφι της πιατοθήκης...

Την άλλη μέρα, μόλις τέλειωσε η κηδεία, η γιαγιά πήρε παράμερα τον Φώτη.

«Την ευχή μου να 'χεις, παλικάράκι μου. Εγώ είμαι γριά. Δεν ξέρω πόσο μου γράφει ακόμα ο Θεός... Τώρα εσύ είσαι ο προστάτης εδώ μέσα...»

Μια λάσπη όλο το χωράφι. Και η καρδιά της νύχτας λάσπη κι αυτή, κολλημένη σ' ένα ζευγάρι φαγωμένα άρβυλα.

Λίγο πριν πέσει ο κεραυνός, το άσπρο πουλί με τις γαλάζιες βούλες στα φτερά καθότανε στην άκρη του

κυπαρισσιού. Ύστερα, ξαφνικά, φτερούγισε κι έφυγε.

Έφυγε κατά κει που 'βλεπε τον ήλιο... Μόνο το κυπαρίσσι έγινε κάρβουνο. Κι ο Κώστας...

Όταν τον πήγανε στο σπίτι, είδανε τ' άρβυλά του, που ήταν απείραχτα. Κάτι παλιά, στρατιωτικά άρβυλα, που 'χε κολλήσει ολόγυρά τους η καρδιά της νύχτας...

Η ζωή κυλούσε στα καπνοτόπια, μ' ένα ζευγάρι τριμμένες κάλτσες στα πρησμένα της πόδια κι ένα αγιόκλημα στο στήθος.

Η ζωή κυλούσε... Με το μέτωπο γεμάτο κόμπους ιδρώτα κι ένα φτερό αγριοπερίστερου στο στόμα.

Η ζωή κυλούσε... Με τις χούφτες ξεχειλισμένες ώριμα κεράσια και τις τσέπες της ποδιάς της μπουκωμένες όνειρα. Πολλά όνειρα. Κόκκινα κι ολόδροσα.

Σαν τα κεράσια.

Η Νίνα με τον Φώτη φυτεύανε τα καπνά, τα ξεραίνανε, βρίσκανε εμπόρους και τα πουλούσανε. Η γιαγιά φρόντιζε το σπίτι και τα μικρά.

Και περνούσαν οι χειμώνες και τα καλοκαίρια, οι άνοιξες και τα φθινόπωρα.

Την εποχή που το παιδί πήγαινε στο σχολείο, τα πράγματα ήτανε δύσκολα για τη Νίνα. Δεν τα 'βγαζε πέρα μοναχή. Κι ο δάσκαλος όλο της μνηνούσε πως το παιδί είχε προσόντα και δεν έπρεπε να χάνει μαθήματα.

«Μάνα, είναι κουρασμένα τα χέρια μου. Δεν μπορώ να γράψω».

«Σιγά σιγά, γιε μου. Όσο μπορείς. Πώς να προφτάσεις κι εσύ. Τόσο νωρίς στα βάσανα!»

Και η ζωή κυλούσε στα καπνοχώραφα.

Μια μέρα που ο καιρός ήταν άσχημος και δεν πήγανε στο χωράφι, ο Φώτης κάθισε κι έγραψε και διάβασε σαν επιμελής μαθητής. Έκαμε τα καλύτερά του γράμματα στην αντιγραφή, έκλινε όλα τα ρήματα στη γραμματική, έβαλε στην άκρη τα τετράδιά του και πήγε να κοιμηθεί νωρίς τρισευτυχισμένος.

Μόνο που η γιαγιά η Δέσποινα δεν έβλεπε καλά τον τελευταίο καιρό. Και το νυσταγμένο αγόρι ξέχασε το βιβλίο του στο τραπεζάκι του πετρογκάζ. Η γιαγιά τηγάνιζε πατάτες για τα μικρά. Κι ύστερα κατέβασε βιαστικά το τηγάνι και τ' ακούμπησε πάνω στο βιβλίο.

Την άλλη μέρα ο δάσκαλος έδωσε ένα γερό χαστούκι στον Φώτη.

«Να μάθεις να σέβεσαι τα βιβλία...»

Το παιδί δεν ήθελε να μαρτυρήσει τη γιαγιά. Δεν του άρεσε, στο κάτω κάτω, να δίνει εξηγήσεις σε κανέναν.

Το παιδί...

Ένα μικρό, γυαλιστερό πουλάρι, που στεκότανε στα πωσινά του πόδια κι έκανε κόντρες με τη χαίτη στον βοριά.

Δεν είπε τίποτα. Μάζεψε τα πράματά του κι έφυγε από το σχολείο.

Πέρασε μία βδομάδα για να δεχτεί να ξαναπάει. Ούτε στα χωράφια έμπαινε για να δουλέψει εκείνες τις μέρες. Καθότανε μόνο κάτω από την άγρια κερασιά κι έκρυβε την ψυχή του ανάμεσα στα πράσινα φυλλαράκια.

«Δεν είναι για εργάτης αυτό το παιδί», έλεγε πολλές φορές η γιαγιά στη Νίνα.

«Το βλέπω, μάνα. Είναι γερός, με βοηθάει, μα δεν μοιάζει μ' εμάς. Ίδιος ο πατέρας του. Αλαφροϊσκιωτος».

«Μην παίρνεις τον Φώτη στο χωράφι», της έλεγε ο δάσκαλος όπου τη συναντούσε. «Τον χαντακώνεις. Παίρνε τον δεύτερο γιο σου, που δεν τα καταφέρνει στα γράμματα».

«Ο δεύτερος γιος δεν έρχεται, δάσκαλε. Είναι τεμπέλης. Και μόνη μου δεν τα βγάζω πέρα».

«Θα φύγω κάποια μέρα απ' αυτόν τον τόπο, θα κατέβω στην Αθήνα, θα διαβάσω βιβλία, θα γνωρίσω ανθρώπους, θα φύγω...»

Καθότανε σταυροπόδι κάτω από το δέντρο κι έτρωγε λαίμαργα τα όνειρά του.

Τα 'τρωγε άπλυτα κι ακαθάριστα και πασάλειβε με τα ζουμιά τους τα μάγουλά του, πασάλειβε τα χέρια του, το πιγούνι του, την ψυχή του...

«Τι κάνει αυτό το παιδί τόσες ώρες σταυροπόδι κάτω από τον ίσκιο σου, κερασιά μου;»

«Ξεφυλλίζει όνειρα. Ένα σμάρι διαβατάρικα πουλιά ξεκινούν από την ψυχή του και φεύγουν... Φεύγουν σαν τρελά και χάνονται. Πέρα... Κατά τη θάλασσα...»

«Όνειρα!» ψιθύρισε τ' αστέρι. *«Σαν τα πουλιά μοιάζουν τα όνειρα. Φεύγουν. Φεύγουν πέρα, κατά τη θάλασσα».*

Ύστερα χαμογέλασε πικρά.

Και η λύπη γύρισε για μια στιγμή και κοίταξε τ' αστέρια.
Και χαμογέλασε κι αυτή.

Πικρά.

«Μη σε νοιάζει για τ' αγόρι», είπε σε λίγο τ' αστέρι. «Θα τα μάθει κάποια μέρα τα μυστικά».

«Ποια είναι, δηλαδή, τα μυστικά;»

«Τα πουλιά φεύγουν και ξανάρχονται. Ο ήλιος φεύγει και κάθε πρωί ξαναγυρίζει. Και κείνη η χοντρή κάμπια η μαλλιαρή, πάνω στα φύλλα του σκαρολάχανου, ετοιμάζεται να βγάλει φτερά και να γίνει πεταλούδα. Κι ακόμα, ξέρεις κάτι; Δεν μπορούν να ζήσουν τα λουλούδια αν δεν χαρίζουν στις μέλισσες την ψυχή τους. Δες εκείνα τα ασφοδέλια...»

Το δέντρο τινάχτηκε.

«Πρέπει να βρω τρόπο να μάθω σ' αυτό το παιδί τα μυστικά».

«Άσε... Δεν θα μπορέσεις. Είναι ένα στενό μονοπάτι, ανάμεσα στ' αστέρια. Μόνος του μπορεί να το βρει κανείς. Μόνος! Όταν τρέχει απελπισμένος και γυμνός μες στη βροχή. Μόνος! Μέσα στη νύχτα, τη γύμνια και την καταγίδα.

»Είναι μερικοί... εκεί κοντά στα μεσάνυχτα, που βγάζουν ένα παλιό χτενάκι από την ψυχή τους, του βάζουν τσιγαρόχαρτο κι αρχίζουν να τραγουδάνε στον Θεό.

»Είναι μερικοί... εκεί κοντά στα μεσάνυχτα, που ξύνουν το σκοτάδι με τα νύχια τους και βρίσκουνε κομμάτια φως.

»Αυτοί το ξέρουνε το μονοπάτι. Αυτοί τα ξέρουνε καλά τα μυστικά. Μην το λυπάσαι τ' αγόρι. Κρατάει ένα παλιό

χτενάκι κι ένα τσιγαρόχαρτο στη μέσα τσέπη της ψυχής του. Σκαλίζει με τα δάχτυλά του τον ουρανό.

»Άσ' το...»

Ύστερα τ' αστέρι κουράστηκε και κρύφτηκε σ' ένα σύννεφο ν' αποκοιμηθεί.

Η νύχτα χαμογέλασε.

Η σάυρα που σερνότανε στα χαμόκλαδα σήκωσε το κεφάλι της και χαμογέλασε κι αυτή.

Και το τριζόνι, καβάλα σ' ένα τρυφερό φύλλο αγριομολόχας, τραγουδούσε. Τραγουδούσε για τη χοντρή κάμπια που ονειρευότανε τα φτερά της, τραγουδούσε για τ' ασφοδέλια που χάριζαν όλο τον χυμό τους στα μελίσσια. Τραγουδούσε για το μυστικό μονοπάτι ανάμεσα στ' αστέρια.

Τραγουδούσε...

Καθότανε κάτω από το δέντρο του ο Φώτης κι ονειρευότανε. Ήτανε σούρουπο. Κι ήρθανε ξαφνικά εκείνα τα γειτονόπουλα. Ο Μάκης, η Γιωργία κι ο Θανάσης. Κρατούσανε ξύλα και νερομπίστολα.

«Τι κάνεις εκεί;»

«...»

«Θα 'ρθεις να παίξουμε καουμπόηδες;»

«Όχι, θα πάω σπίτι».

«Κι εδώ τι έκανες μόνος σου;»

«Τίποτα. Σκεφτόμουν».

«Τι ρωτάς, ρε;» φώναξε ο Μάκης. «Δεν καταλαβαίνεις τι έκανε; Τη βάραγε το παιδί!»

«Είσαι βλάκας», φώναξε ο Φώτης και πετάχτηκε πάνω. Τον άρπαξε από τα μαλλιά και τον έριξε στο χώμα.

Ο Θανάσης κρύφτηκε πίσω από το δέντρο κι έκανε πως πυροβολούσε με το νερομπίστολο. Μόνο η Γιωργία, που τα ματάκια της ήτανε σαν δυο φυλλαράκια ξερού καπνού, μπήκε στη μέση να τους χωρίσει. Της άρεσε πολύ ο Φώτης της Γιωργίας. Κι είχε δει μια νύχτα στ' όνειρό της πως παντρευότανε τον Φώτη.

«Εσύ φταις, Μάκη. Θα δεις αύριο στον κύριο, θα δεις», είπε.

Και τα δυο φυλλαράκια του ξερού καπνού γεμίσανε δροσιά.

Ο Μάκης πήγε πιο πέρα, άρπαξε ένα ξύλο, το τέντωσε σαν σπαθί κι άρχισε να ουρλιάζει:

«Σαν τον πατέρα σου είσαι, ρε. Όλο το χωριό το ξέρει πως ο πατέρας σου γύριζε τις νύχτες στα βουνά. Γι' αυτό δεν σκοτώθηκε; Γιατί ήτανε βαρεμένος, ρε. Γι' αυτό σκοτώθηκε».

«Γουρούνι!» ούρλιαξε ο Φώτης κι όρμησε πάνω του να τον χτυπήσει. Μα ο άλλος ήταν αρματωμένος. Και, μόλις τον πλησίασε, του 'δωσε μια γερή με το ξύλο και τον διπλωσε στα δυο.

Ο Φώτης σπαρταρούσε στο χώμα σαν το ψάρι. Η Γιωργία το 'βαλε στα πόδια. Νόμισε πως θα πεθάνει ο Φώτης. Κι έτρεξε στο σπίτι να κρυφτεί γιατί φοβότανε. Φοβότανε πολύ τον τίγρη, τον πατριό της, που όλο την έβριζε και τη χτυπούσε με τη ζωστήρα. Κι ας έλεγε το όνειρο που είχε δει στον ύπνο της πως ήταν νύφη στην εκκλησία με

τον Φώτη κι όλος ο κόσμος μοσχομύριζε κουφέτο και γιασεμί...

Την επομένη από τ' όνειρο, τον είχε πλησιάσει στο σκολειό και του 'χε πει να τη βοηθήσει στην αριθμητική. Και, όπως ήταν σκυμμένος από πάνω της και χυνόταν η ανάσα του στα μάγουλά της, ένα τριαντάφυλλο εκατόφυλλο χάιδευε όλο της το κορμάκι και τ' αναριγούσε.

Μα ήταν ο τίγρης, το λουρί και οι βλαστήμιες από πάνω της...

Κι όλα τα όνειρα τα νυφικά μαδούσανε στο πέρασμά του.

Και χάνονταν.

Οι άλλοι εξαφανιστήκανε. Κι ο Φώτης, μόλις πέρασαν οι πόνοι, έτρεξε στη μάνα του.

«Μάνα, θέλω να μου πεις για τον πατέρα μου. Γιατί μου λένε πως ήτανε τρελός; Ήταν κακός;»

«Κακός είναι ο κόσμος, αγόρι μου. Δεν το κατάλαβες; Ο πατέρας σου δεν έβλαψε κανέναν. Πρόβατο ήμερο του Θεού ήτανε ο μακαρίτης. Δεκατρία χρόνια τον είχα στο πλευρό μου. Πικρή κουβέντα δεν άκουσα από τα χείλη του. Μα ήμουν άτυχη η δόλια. Μ' έφαγε κι η κακογλωσσιά. Μην ακούς. Και να με τώρα που βρέθηκα ακυβέρνητο καράβι μέσα στο πέλαγο. Τι άλλο να σου πω...»

Πήγε στη γιαγιά.

«Γιαγιά, θέλω να μου πεις για τον πατέρα μου».

«Γιε μ', γιε μ'... Τι θέλεις να σου πω; Πως του άρεσε να τραγουδά μόνος του, ώρες ατέλειωτες; Από μικρό παιδί πήγαινε βόλτα στα βουνά κι ύστερα ερχότανε και μου 'λεγε

τα τραγουδάκια που ταίριαζε. Τι να σου πω! Πως τον στέλναμε να φυλάξει τα γίδια κι αυτός τ' άφηνε να φεύγουν, για να 'χει τη χαρά να τα κυνηγά; Δεν είχαμε τον τρόπο να τον στείλουμε στα σκολειά. Αυτός δεν ήταν για τη γη. Φτώχεια, γιε μ'. Τι να πεις! Αγάπησε τη μάνα σου μόλις γύρισε από τον στρατό και παντρευτήκανε. Ήταν όμορφη η δόλια η Νίνα. Μην τη βλέπεις τώρα. Σαν τον ήλιο έλαμπε το κοριτσάκι μου!»

Σώπασε κάμποση ώρα η γιαγιά. Άφησε το βλέμμα της να πετάξει αργά αργά σαν λαβωμένο πουλί εδώ κι εκεί. Στο κρεβάτι, στο κομό, στο τραπέζι, στο κλειστό παράθυρο. Ύστερα αναστέναξε.

«Αχ, γιε μ'... Κάθε φορά που τον τηρούσα στα μάτια, έβλεπα μέσα του μια παράξενη φωτιά. Κάτι μου 'λεγε πως αυτό το παιδί δεν θα ζήσει πολύ. Μα εσύ μη σεκλετίζεσαι, καμάρι μου. Να 'σαι περήφανος για τον γονιό σου».

«Ξέρω, γιαγιά. Ήθελε να φύγει κι αυτός μια μέρα από δω. Έτσι δεν είναι; Δεν χωρούσε εδώ. Ήθελε να γνωρίσει τον κόσμο. Έτσι λέω...»

«Πήγαινε αύριο δυο λουλουδάκια στον τάφο του. Άναιφε και το καντηλάκι και πες του χαιρετίσματα πολλά».

Κι έπασε η γιαγιά το κομποσκοίνι της κι άρχισε να μουρμουρίζει την προσευχή της.

Και κείνο το βλέμμα της, που πετούσε σαν το λαβωμένο πουλί, κρύφτηκε βαθιά στη σιωπή. Σαν σε σπηλιά.

Την άλλη μέρα πρόσταξε ο δάσκαλος τον Φώτη:

«Θα γράψεις εκατό φορές: “Δεν θα ξαναχτυπήσω συμμαθητή μου!”»

«Μα αυτός ήρθε, κύριε, εκεί που καθόμουνα και με κορόιδευε», διαμαρτυρήθηκε ο Φώτης.

«Όχι», έλεγε ο Θανάσης, «ο Φώτης άρχισε».

«Ρωτήστε και τη Γιωργία, κύριε».

«Ποιος άρχισε, Γιωργία;»

«Δ... δεν ξέρω, κύριε. Εγώ δεν πήγα εκεί. Ψέματα λένε. Ψέματα...»

Φοβήθηκε πολύ το κοριτσάκι με τ' αδύνατα πόδια, τα δυο φυλλαράκια του καπνού στα μάτια και το ροζ ξεθωριασμένο κορδελάκι στα μαλλιά.

Φοβήθηκε μη μάθει τίποτα ο πατριός, που κατέβαζε για το τίποτα Χριστούς και Παναγίες όλη τη μέρα και φώναζε στη μάνα της:

«Το μούλικό σου, μωρή, που μου το φόρτωσες στην πλάτη, θα σε ψοφήσω, πουτάνα, κι εσένα κι αυτό!»

«Δεν γράφω, μάνα, την τιμωρία. Δεν έφταιξα».

«Κάμε ό,τι σου λέει ο δάσκαλος. Εκείνος ξέρει».

«Γιαγιά, δεν γράφω. Είναι άδικο. Δεν άρχισα εγώ!»

«Το ξέρω, πουλάκι μου. Το ξέρω πως είναι άδικο. Μα τότε βρήκε ο φτωχός το δικιο του; Γράψε, να σε χαρώ. Κι ύστερα έλα κοντά μου, να του δώσω εγώ του παιδιού μου σταφίδες και καρυδάκια. Γράψε, ματάκια μου, να σε χαρώ».

Ένα πρωινό, η γύφπισσα η Βέρα ξεκίνησε να χτυπά τις πόρτες και να γυρεύει ελεημοσύνη.

Ήτανε χοντρή, φορούσε ένα άσπρο μαντίλι στο κεφάλι, ένα ψεύτικο κολιέ στον λαιμό και κάτω από την πολύχρωμη μπλούζα της φτεροκοπούσανε δυο σφιχτά, άγρια στήθια.

Η Βέρα η γύφτισσα μαζί με τον άντρα της και τα δυο της μωρά ξεμείνανε στο χωριό από ένα караβάνι, εξαιτίας κάποιου γύφτικου καβγά. Το ένα μωρό ήταν άρρωστο βαριά. Το τσαντίρι παλιό. Το κρύο τρυπούσε τα κόκαλα. Κι ο γύφτος δεν είχε δουλειά. Ποιος σκεφτότανε με τέτοιο καρό να διορθώσει τις καρέκλες του...

Και η Βέρα χτυπούσε πόρτες και γύρευε ελεημοσύνη.

Όταν χτύπησε την πόρτα της κυρα-Δέσποινας, δεν ήτανε κανείς άλλος στο σπίτι.

«Καλέ, κυρία, δώσε μου κάτι να φάνε τα παιδάκια μου. Καλέ, το μικρό μου είναι άρρωστο. Πεθαίνει. Σου ορκίζομαι, καλέ κυρία. Πεθαίνει!»

«Έλα μέσα, κόρη μ'. Κάθισε. Ξεκουράσου».

Η γιαγιά τής έδωσε τραχανόπιτα και ψωμί. Της έδωσε ένα παλιό σακάκι του μακαρίτη και μελισσοβότανο να βράσει στο μικρό. Κι η Βέρα, κουβέντα στην κουβέντα, της είπε για τον καβγά και για το τσαντίρι που ήταν παλιό κι έμπαινε το κρύο και η βροχή.

«Και τώρα, κυρά μου, τι θ' απογίνετε;»

«Θα μείνουμε μία βδομάδα μακριά από τους άλλους να ξεθυμάνει το κακό και ύστερα θα πάμε να τους βρούμε. Μόνο το παιδάκι μου, καλέ κυρία. Αυτό θα πεθάνει εκεί μέσα. Δεν θ' αντέξει!»

Η κυρα-Δέσποινα σηκώθηκε, έπιασε το κομποσκοίνι

της, μέτρησε πέντ' έξι κόμπους, ύστερα πλησίασε τη Βέρα και τη χείδεψε.

«Να 'ρθείτε δω, κόρη μου. Εδώ δα, στην αποθήκη, θα μείνετε. Σάμπως κάναμε τα πολλά καπνά; Άδεια είναι, θα γιατρέψουμε τ' αγοράκι σου και ύστερα θα πάτε στην ευχή του Θεού...»

Και πήγαν. Η Βέρα η γύφπισσα με τ' αγόρια της και τον άντρα της, με τις ψάθες τους, τα καρεκλοπόδαρά τους και τους μπόγους τους.

«Μάνα, τι έκαμες!» γκρίνιαζε η Νίνα. «Τι απόφαση ήταν πάλι αυτή! Εδώ δεν έχουμε τι ν' απογίνουμε εμείς. Κι άλλους κουβάλησες;»

«Όλοι είμαστε πλάσματα του Θεού, νύφη μου. Σήμερα αυτοί, αύριο εμείς. Έτσι είναι ο κόσμος...»

«Γιαγιά, όλο κλαίνε αυτά τα μωρά. Δεν μας αφήνουνε να κοιμηθούμε», έλεγε ο Πέτρος. «Κι ύστερα βρομάνε. Κι έχουνε και ψείρες».

«Αύριο θα ζεστάνω νερό να πλυθούνε, θα δώσω κι ένα σαπούνι στη Βέρα να πλύνει τα ρουχαλάκια της. Τι θέλεις, να κάνουμε τους κουφούς και τους μουγγούς στον πόνο του άλλου;»

«Μάνα, τα θηλυκά μου πού τα χάνεις πού τα βρίσκεις τα γυφτάκια χαϊδολογάνε. Αυτοί να δεις που θα μας αφήσουν και κοριούς. Ύστερα η Βέρα, δεν τη βλέπεις; Μπαίνει και βγαίνει σ' όλο το σπίτι σαν να είναι αφεντικό. Δώσε μου το ένα, δώσε μου το άλλο. Τι έκαμες, βρε μάνα!»

«Μία βδομάδα είναι. Κάνε υπομονή, θα φύγουν. Τώρα το κούτσικο έγινε καλά. Είδες που το 'σωσε το

μελισσοβότανο; Και τους κοριούς θα τους ξεκάμουμε. Θα βρω εγώ λίγο πετρέλαιο αύριο».

«Μάνα, ντρέπομαι να σου το πω. Μα δεν ακούς κι εσύ! Αυτοί είναι τελείως ξεδιάντροποι. Δεν σκέφτονται το καλό που τους κάνουμε. Να μας σεβαστούνε λίγο. Δυο χήρες γυναίκες. Βγάζουν τα μάτια τους κάθε βράδυ. Σκυλιάζουν. Όλη η γειτονιά θα τους ακούει. Ρεζίλι μάς κάνανε».

Γέλασε η γριά πονηρά, κατέβασε λίγο το μαντίλι και σκέπασε τα μάτια της.

«Δεν πειράζει, νύφη μου. Του Θεού καμώματα είναι κι αυτά. Νέα παιδιά είναι τ' άμοιρα. Τι να κάμουν; Κάνε πως δεν καταλαβαίνεις...»

Περάσανε δυο βδομάδες στο σπίτι της κυρα-Νίνας οι γύφτοι. Ύστερα πήραν κι ένα σακί πράματα και φύγανε.

Παραμονή τ' Αϊ-Νικόλα η γιαγιά και η μάνα πήγανε στον Εσπερινό. Και, όπως το συνηθίζανε κάθε τέτοια μέρα, μείνανε να εξομολογηθούνε. Τους διάβασε ο παπα-Βαγγέλης την ευχή και, όταν σηκωθήκανε να φύγουνε, τους είπε:

«Τέκνα μου, κάνετε μια μεγάλη αμαρτία. Κι ούτε σκεφτήκατε να την εξομολογηθείτε!»

«Τι κάναμε, πατερούλη;» ρώτησε η κυρα-Νίνα και κιτρίνισε.

«Ανοίξατε το σπίτι σας και βάλατε μέσα αλλόθρησκους. Αμαρτήσατε και δεν έπρεπε, γιατί έχετε παιδιά και “αμαρτία γονέων παιδεύουσιν τέκνα!”»

«Ψωμάκι δώσαμε σε πεινασμένους. Κακό ήταν αυτό;» μουρμούρισε η γιαγιά κάτω από το πετραχήλι.

Μα ο παπα-Βαγγέλης έψελνε και φούσκωνε και δίκαιζε, όπως τ' άρεσε, το ποίμνιό του.

«Σύμφωνα με τους κανονισμούς της Εκκλησίας, θα σας επιβάλω τιμωρία. Και ο Θεός, που είναι μεγάλος, ας σας συγχωρέσει. Επί έξι μήνες δεν θα κοινωνήσετε!»

«Είδες, μάνα, τι κακό μας βρήκε; Να μη μας αφήσει να κοινωνήσουμε έξι μήνες; Μια παρηγοριά την είχα πάντα τη μετάληψη. Σάμπως έχουμε πολλά πράγματα να μας δίνουν δύναμη;»

«Άνθρωπος είναι κι ο παπάς, Νίνα. Κι έκαμε σφάλμα. Εμένα έτσι μου είπε η ψυχούλα μου να πράξω. Και ξέρω πως έπραξα κατά πώς άρεσε και του Θεού».

Όσο περνούσε ο καιρός, η γιαγιά η Δέσποινα έβλεπε λιγότερο. Βασίλευαν τα γκριζα μάτια της. Σουρούπωναν. Όμως η γιαγιά η Δέσποινα έβλεπε καλά με τα χέρια της. Δούλευε με το φως που έβγαινε από το ζαρωμένο δέρμα της. Και μαγείρευε, έπλενε, συγύριζε και πότιζε τα γιασεμιά της αυλής.

«Χρειάζομαι σ' αυτόν τον κόσμο. Έχω δουλειά. Το παιδί με περιμένει κάθε Κυριακή. Τούτα δω τα εγγόνια πρέπει να τ' αναστήσω. Τι να σου κάμει η Νίνα η φτωχή! Δεν πεθαίνει εύκολα κανείς, όταν έχει τόσα να κάμει. Άσε να λένε...»

Η Νίνα δούλευε καθημερινά στη γη. Μια γυναίκα μικροκαμωμένη, μ' ένα πρόσωπο σαν καρβέλι άσπρο ψωμί και δυο μάτια στο χρώμα του μενεξέ. Η Νίνα! Που είχε τη

λάσπη του καπνοχώραφου στον ποδόγυρό της κι ένα ξερό αγριολούλουδο στην ψυχή...

«Τι να σου κάμει η Νίνα η φτωχή!» μονολογούσε η κυρα-Δέσποινα.

Και περνούσε ο καιρός. Και βασίλευε ο ήλιος. Κι ερχότανε ο Αυγερινός.

«Σαν το νεράκι τρέχει η ζωή. Ούτε που το καταλαβαίνει κανείς πώς περνά», αναστέναξε η γιαγιά. «Μόνο όταν μετράω τα βάσανά μου, τότε μου φαίνεται πως έζησα αιώνες...»

Ο Φώτης είχε τελειώσει το δημοτικό και δούλευε πια κανονικά στα καπνά. Ο Πέτρος ήθελε ακόμη δυο χρόνια. Κι οι μικρές πηγαίνανε στις πρώτες τάξεις.

«Μάνα, θα μου φύγει το παιδί. Το νιώθω να ζυγιάζει τα φτερά του».

«Να πάει στην ευχή μας, κόρη μου. Κάθε άνθρωπος έχει τον δικό του δρόμο».

«Μάνα, δεν μπορώ να το επιτρέψω. Πώς θα τα βγάλω πέρα χωρίς αυτόν;»

«Δεν μπορούμε να τον κρατήσουμε, όταν έρθει η ώρα του».

«Ήθελα να μάθω γράμματα», έλεγε ο Φώτης. Και γέμιζαν τα μάτια του καταχνιά.

«Δεν δύναμαι, γιε μου, να σε στείλω σε μεγαλύτερα σκολειά. Δεν το βλέπεις; Αργότερα να μάθεις καμιά τέχνη. Οι τέχνες βγάζουνε σήμερα περισσότερα. Τι να τα κάμεις τα γράμματα; Να, γέμισε ο κόσμος γραμματιζόμενους. Κι από το κακό στο χειρότερο πηγαίνει».

«Δεν είπα εγώ πως θέλω τα γράμματα για τα λεφτά. Να μάθω θέλω. Μα πού να καταλάβεις εσύ. Εσύ να φυτεύεις και να μαδάς καπνά ξέρεις. Άσε με».

«Χρειάζεσαι εδώ, Φώτη. Εδώ είναι το σπίτι σου. Πέθανε ο πατέρας σου κι είσαι το μεγαλύτερο παιδί. Αν θέλεις να φύγεις, δεν μπορώ να σε δέσω. Μα δεν μας πονάς κι εμάς καθόλου;»

«Σας αγαπώ, μάνα. Το ξέρεις. Αλλά θα φύγω. Δεν μπορώ να κάνω αλλιώς».

«Κάνε όπως σε φωτίσει ο Θεός... Κι εγώ κι ο πατέρας σου και η γιαγιά σου εδώ ζήσαμε. Και, αν δεν μας τυχαίνανε οι συμφορές, θα 'μαστε ευτυχισμένοι. Τι γυρεύεις εσύ να βρεις;»

«Έχω ένα σωρό όνειρα. Ψάχνω να βρω ένα κάρο απαντήσεις. Πνίγομαι. Δεν μπορείς να με καταλάβεις...»

«Γέμισε την κάμαρη βιβλία. Δεν φτάνει που δεν έχουμε τόπο να σταθούμε, κρατική βιβλιοθήκη καταντήσαμε. Όλα τα λεφτά του εκεί τα τρώει. Στο χαρτομάνι. Και τι περιμένει να βρει δηλαδή, ε; Μπερδεύεται χειρότερα. Αυτό κάνει. Τα πράματα είναι απλά, αν δεν αρχίσεις να τα σκαλίζεις. Ο άνθρωπος γεννιέται, μεγαλώνει, κάνει την περιουσία του, την οικογένειά του, γερνά, αν προφτάσει, κι έχετε γεια. Ένας είναι ο δρόμος του Θεού. Τι θα του μάθουνε παραπάνω τα βιβλία;» έλεγε με αγανάκτηση η μάνα.

«Είναι πολλοί οι δρόμοι του Θεού, κυρά μου. Μην το λες», συμβούλευε η κυρα-Δέσποινα.

«Ουφ! Κουράστηκα πια. Βαρέθηκα. Ούι, ούι, ούι! Κι εσύ γριά γυναίκα, αντί να τον μαλώσεις, παίρνεις τα κομμάτια

του. 'Ετσι ήτανε κι ο μακαρίτης ο γιος σου και είδαμε τα αποτελέσματα».

«Τι να σου πω εγώ, ψυχή μου; Ο Θεός ξέρει...»

'Υστερα έκαμε τον σταυρό της η γιαγιά κι άπλωσε τα χέρια της στη σόμπα. Δυο χέρια ξερά, γεμάτα ζάρες, φλέβες και καφετιές κουκκίδες. Δυο χέρια που φυτέψανε πολύ καπνό σ' αυτόν τον κόσμο. Χαϊδέψανε μωρά, ποτίσανε αρρώστους, ντύσανε νεκρούς, ξεγεννήσανε ζώα κι έκοψαν τόνους ξύλα για τη σόμπα.

Κάτω από το στρώμα της, σε μια σκισμένη κάλτσα, είχε κρυμμένα λίγα λεφτά.

«Τα 'χω για το παιδί. Όταν αποφασίσει να φύγει. Τα μάζευα για την κηδεία μου, μα πάνω απ' όλα είναι η ζωή. Ας τα πάρει το παιδί να βολευτεί. Όσπου να 'ρθει εμένα η ώρα μου, θ' αργήσει. Κάτι θα βρεθεί...»

Κάθε βράδυ ο Φώτης γύριζε στο σπίτι, πλενότανε, έτρωγε κι άρχιζε το διάβασμα. Και, όταν δεν τον κρατούσανε πια τα μάτια του, έπεφτε στο μεγάλο κρεβάτι με τα αδέρφια του και κοιμότανε.

Τα Σάββατα δεν πήγαινε στη δουλειά. Φορούσε τ' άσπρο του πουκάμισο, έβαζε το ρολόι με το βιολετί λουράκι στο χέρι και κατέβαινε με τους φίλους του στην πόλη.

«Αργεί το παιδί, μάνα. Δώδεκα η ώρα», ανησυχούσε η Νίνα.

«Κοιμήσου, νύφη μου, κοιμήσου».

«Μα τέτοια ώρα πού γυρίζει! Είναι μικρός ακόμη».

«Κοιμήσου. Ο Θεός είναι μεγάλος. Και το παιδί μας δεν είναι κανένα άμυαλο», αποκρινόταν η γιαγιά.